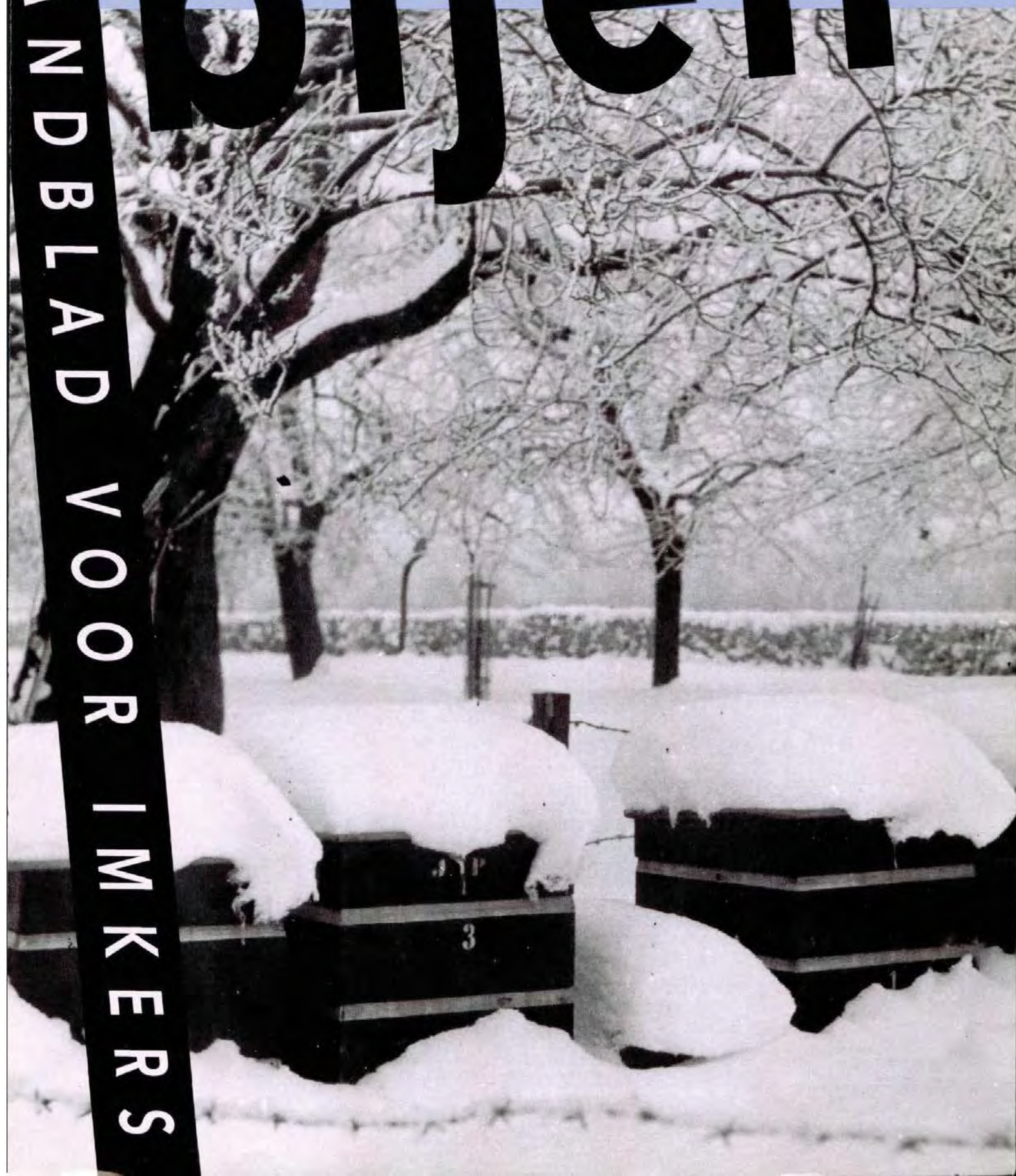

Uitgegeven door de Imkersbonden van de ABTB en de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

4/12
december
1995

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

Van de redactie

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 4, nummer 12, december 1995

Uitgegeven door de Imkersbonden van de Aartsdiocesane Boeren- en Tuindersbond (ABTB) en van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, F.P. Bohlmeijer, A. M. Kuypers, M. Schyns en W. Wieleman.

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom

Telefoon 0317 42 24 22

Telefax 0317 42 41 80

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg, rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

'bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 10.000

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod': f15,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50

Betaling bij opgave. M.i.v. 1-1-96 tariefwijziging, zie pag 352.

Alle in 'bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs.

De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding. Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden ingestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak

Grafisch Atelier Wageningen

Druk

Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Voor u ligt alweer het decembernummer van Bijen. Een nummer met een zeer gevarieerde inhoud. Een interessant verhaal over bijenhouden met Melipona's, de angelloze bij, in Mexico, waarvan nu het eerste gedeelte.

De enquête van het IKC geeft een goed overzicht van de Nederlandse imkerij in 1994.

De berekeningen van de heer Muntjewerf en de enquête combinerend, verzamelen de bijen 701 ton honing, terwijl er 946 ton beschikbaar is. Maar volgens Ko Zoet zou er maar 421 ton te slingeren zijn. Wie heeft er nu gelijk?

Om alvast in de Kerststemming te komen geven wij u enkele recepten voor de bereiding van mede.

Namens de redactie wens ik de lezers van ons blad een gelukkig Kerstfeest toe.

F.P. Bohlmeijer

Inhoud

Kleurrijk Mexico	Marion Vredeling	326
Geslaagde open dag		327
Voor beginners: Bijenkasten	M.J. van Iersel	332
Vraag & antwoord	Joop Beetsma	333
Bij en plant in beeld: Tuingoudsbloem	Arjen Neve	334
Honingdrank	E.J.M. Jacobs	336
Van imker tot imker	Ko Zoet	338
Observatiekast	J.F. Westplate	340
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	341
De lezer schrijft		
<i>Herhaalde spuutschaden</i>	A. v.d Linden	342
<i>Aan Frans van Tongeren</i>	Frank Leenen	342
<i>Bijenhoudster</i>	Marion Verspaandonk	343
Bijenhoudsterij 1994 in beeld	Marleen Boerjan	344
Verenigingsnieuws Landbouwschap		
<i>Overlegorgaan Drachtplanten op excursie</i>		346
Verenigingsnieuws Bond van Bijenhouders NCB		
<i>De Bijenkrant</i>		346
Verenigingsnieuws ABTB		
<i>Verslag 19e Floriant Oost-Nederland</i>		347
Verenigingsnieuws VBBN		
<i>Uit de PC van de voorzitter</i>	Dick Vunderink	347
<i>Verslag Honingkeuring</i>		348
Familieberichten		349
Kalender / Cursussen		350
Vraag en aanbod		352
Adressen		352
Index Bijen, jaargang 4, 1995		353

Kleurrijk Mexico: land van maïs en honing

Marion Vredeling

Mexico is een kleurrijk land. In sommige streken heeft men er de overtuiging dat je voor je welzijn alleen die vogels moet opeten die mooi zingen, en in weer een andere streek gelooft men dat je tijdens het zingen van liederen een brandende kaars in je handen moet vasthouden zodat je woorden door de vlam zullen worden verlicht en de betekenis van het lied daardoor beter te beluisteren zal zijn. In zo'n land is

Ah Mucencab - de Bijengod zoals deze in stuc is afgebeeld in een tempelfront in Tulum. Foto Marion Vredeling

het eenvoudig om je hart te verpanden aan ieder onderwerp dat dergelijke poëtische overtuigingen met zich meebrengt. Dit overkwam mij toen ik in 1990 voor het eerst naar Mexico ging om er mee te werken aan een opgraving van stadsresten uit de Nuiñe-cultuur (750-300 voor Christus). Ik was als schrijfster geïnteresseerd geraakt in de archeologie. Ik ontdekte

namelijk een parallel tussen de afval-thematiek die ik in een paar korte verhalen had verwerkt (waarbij ik gegevens uit afval gebruik om een personage gestalte te geven - een soort literair afvalonderzoek) én de gewoonte van archeologen om afval (scherven, pitten, botten, houtskool enz.) uit de grond te halen, te interpreteren en met behulp van die interpretaties (historische) verhalen te construeren. Of bij te stellen.

Tijdens het werk op deze opgraving werd één van de medewerkers, een grot-archeoloog, tijdens zijn bezoek aan een grot bijna aangevallen door een zwerm zogenaamde killer-bees (c.q. geafrikaniseerde bijen). De killer-bee is een kruising tussen Europese bijenrassen die na de Spaanse en Portugese verovering van Zuid- en Midden-Amerika werden ingevoerd en de later uit Afrika geïmporteerde Afrikaanse mellifera's die eind 50-er jaren in Brazilië perongeluk uit hun kasten ontsnapten.

De killer-bees zijn vanuit Brazilië in slechts enkele decennia opgerukt naar het noorden en bereikten kort geleden de zuidelijke staten van de V.S.. Geafrikaniseerde bijen vertonen sterk defensief (of anders gezegd; agressief) gedrag en hun steken kunnen dodelijke gevolgen hebben voor mensen en dieren.

Toen ik op de opgraving met een van de Mexicaanse arbeiders napraatte over de gebeurtenis bij de grot waar één van de medewerkers bijna was aangevallen, zei hij:

'Die Afrikaanse bijen zijn zo groot, het lijkt wel of ze de Bijengod zelf zijn!'

'Bestaan er hier Bijengoden?' vroeg ik verwonderd. Ik hoopte dat hij er wat meer over zou vertellen.

'Jawel,' antwoordde de Mexicaan. *'Er wordt gezegd dat het heel grote bijen zijn en dat ze uit de Maya-stad Cobá in Yucatan komen. De Bijengoden zijn goed. Ze kunnen oogziekten genezen en ze waken over alles wat de bijenhouders doen.'*

De Mexicaan had me nieuwsgierig gemaakt. Nadat mijn werkzaamheden aan de opgraving waren beëindigd, begon ik een rondreis door Yucatan en vergat daarbij niet de ruïnes in Cobá te bezoeken. Het bezoek aan deze voormalige Maya-stad was het begin

van een fascinatie voor de traditionele indiaanse bijenteelt, die sindsdien zoals gezegd de rode draad is gebleven in al mijn latere bezoeken aan Mexico. Maar er was nog een reden om bij dit onderwerp te blijven; want na verloop van tijd bleek dat de traditionele indiaanse bijenteelt met angelloze bijen een steeds interessanter onderzoeksveld aan het worden was. De angelloze bijen blijken zich namelijk goed te handhaven naast de zich snel vermenigvuldigende en verspreidende geafrikaniseerde bij. Dit in tegenstelling tot de in het midden van de vorige eeuw geïmporteerde Europese bij, die tot op heden in het overgrote deel in de voor Mexico economisch zo belangrijke honing voorziet. Deze Europese bij wordt door de geafrikaniseerde bij verdrongen. Mede hierdoor heeft de wetenschap opnieuw interesse opgevat voor inheemse bijensoorten (angelloze bijen) die ook een belangrijke functie hebben als bestuivers. Zo worden er pogingen ondernomen om te stimuleren dat indianen deze wijze van bijenhouden nieuw leven in zullen blazen.

De Maya's; belangrijke producenten van honing

In Yucatan is in één van de tempelfronten van de voormalige stad Cobá, hetgeen 'plek van de bijen' betekent, een zogenaamde 'afdalende of duikende god' afgebeeld die door diverse archeologen en antropologen is geassocieerd met de Maya-bijengod Ah Mucencab. Historische bronnen verwijzen naar een Maya-priester die beweerde dat 'de Mulzencabob' een klasse van bovennatuurlijke bijen waren die in Cobá wonen. Aan Nohumcab (Grote-God-van-de-bijen-korven) rapporteren deze bijen alles wat in de bijenstal gebeurt. Volgens een andere Maya-priester, zijn Nohumcab en Ah Mucencab twee goden in de vorm van grote bijen die over alle bijen heersen. Ah Mucencab is ook drager van de hemel. Ah Mucencab betekent letterlijk; 'Hij die de honing beschermt/bewaakt'.

Behalve in Cobá zijn ook in andere voormalige Maya-steden in Yucatan, zoals in Sayil, in Chichen Itza en in Tulum, dergelijke figuren te vinden. In de collectie van het Antropologisch Museum van Merida bevindt zich een wierookbrander waarop de bijengod Ah Mucencab staat afgebeeld. De God heeft een aantal raten in zijn handen. Aan de zijkant van het beeldje zijn twee van boomstammen gemaakte bijenwoningen te zien. (afb. 1)

Ten tijde van de Spaanse verovering waren de Maya's de grootste honingproducenten van heel Centraal-Amerika.

Honing was in deze cultuur, voordat men overging tot de teelt van suikerriet, de belangrijkste zoetstof. Het economisch belang van honing voor de Maya's uit zich op allerlei manieren; in de ruïnes van Mayatempels, maar daarnaast bijvoorbeeld in beschrijvingen van vroegere rituelen en honingfeesten.

Vroege bewijzen dat in Yucatan het bijenhouden met de angelloze bij al sinds pre-historische tijden een gewoonte moet zijn geweest, zijn ook te vinden in enkele codices.

De Spaanse Bisschop de Landa verzamelde in 1562 honderden van deze Maya-boeken en verbrandde ze in een poging om de 'heidense' leer en gebruiken van de indianen te vernietigen. De Maya-manuscripten waren een soort stripverhalen die geheel zijn samengesteld uit hieroglyphen. Onder de zeer weinige Maya-manuscripten die niet werden vernietigd, (ze zijn te zien in de Biblioteca Nacional in Madrid), zijn de Codices Troano, Tro-Cortesianus en Mendoza, waarin gestileerde bijen en bijengoden zijn te vinden. Deze afbeeldingen leveren het bewijs dat de Maya's al bijen hielden voordat Columbus hun continent had ontdekt. Zo is in de Codex Tro Cortesianus een bij te zien die neerdaalt op een offergave. (afb. 2)

Ook mythen en legenden leveren het bewijs dat honing en bijen een heel belangrijke plaats innamen in het ceremoniële leven en het religieuze denken van de indianen. De beroemde antropoloog Claude Lévi-Strauss gebruikte deze indiaanse verhalen over honing en bijen in zijn boek 'Du Miel aux Cendres' (1966) als uitgangspunt om in mythes de voorstelling/verbeelding van de overgang van 'natuur' naar 'cultuur' te onderzoeken.

Daarnaast zijn er aanwijzingen dat honing in het pre-columbiaanse Mexico van groot belang was als medicijn. Dat wil zeggen dat in Yucatan blijkt dat er met betrekking tot de traditionele indiaanse bijenteelt een relatie bestaat tussen honing, bijenwas en bijen enerzijds en religie, medicijnen, mythen, artefacten (bouwwerken en voorwerpen) en afbeeldingen anderzijds. Deze relatie is in zijn multidisciplinariteit (archeologie, linguïstiek, antropologie, etno-biologie, kunst/cultuurhistorie) nog niet onderzocht, wat des te vreemder is als je bedenkt dat honing een heel belangrijk produkt is voor Mexico. Dit land is immers de op vier na grootste producent van honing ter wereld en de tweede exporteur ervan. Mais is ook zo'n typisch Mexicaans produkt, maar daarvan is de geschiedenis uitputtend beschreven.

Columbus

Columbus was de eerste die op Cuba kennis

maakte met 'een variëteit aan honing' en na hem berichtten ook allerlei andere Spanjaarden over het belang van de bijenteelt voor de indiaanse bevolking van de Nieuwe Wereld. De vroegst overgebleven ooggetuigenis dat er in Mexico bijen werden gehouden, dateert van 1549 toen Bisschop Diego de Landa in Yucatan (Mexico) aankwam:

'Er zijn twee soorten bijen en beide zijn veel kleiner dan de soort die wij kennen. De grootste van de twee broedt in bijenwoningen, die hier vrij klein zijn. Deze bijen maken geen honingraten zoals het ons bekende type honingbij doet, maar ze maken een soort kleine blaasjes van bijenwas zo groot als walnoten, die in het nest in trosjes bij elkaar hangen en gevuld zijn met honing. Om ze te legen hoeven ze alleen maar de bijenwoning te openen en de wasblaasjes met een klein stokje in te prikken, waarna de honing eruit vloeit en de bijenwas kunnen ze eruit halen als ze er behoefte aan hebben. (...) Deze bijen hebben geen angel, noch doen ze ons pijn als de honing wordt geoogst.'

E.T. Bennett geeft een beschrijving van de domesticatie van de angelloze bij in Mexico (*Melipona beecheii*). De beschrijving is gebaseerd op observaties die kapitein Beechey deed, en daarom werd deze bijensoort naar hem genoemd.

Volgens Bennett (1831) zoeken de indianen een holle boom waarvan een recht stuk van zo'n 60 centimeter lang wordt afgehaakt. Ongeveer in het midden van dit stuk boomstam wordt een gat geboord dat de in- en uitgang vormt voor het bijenvolk. De boomstam wordt aan de uiteinden dichtgestopt met klei, of klei vermengd met steentjes, of met cirkelvormige deurtjes die tegen het hout worden gemetseld, maar zo dat ze gemakkelijk verwijderd kunnen worden. De bijenwoning wordt horizontaal in een boom gehangen en niet lang daarna neemt een bijenvolk er bezit van.

In Yucatan wordt deze methode van bijenhouden nog steeds geëxerciseerd. Op afbeelding 3 is te zien hoe Aurora Diaz de Zapata in het dorp Yaxcabá (Yucatan) een bijenwoning van dit type opent. Op schoothoogte is een houten zeef met gaatjes te zien waarop de honing wordt opgevangen nadat de wasblaasjes gevuld met honing zijn ingeprikt. (afb. 4)

Stukken boomstam (soms 50-400) worden ook wel op A-vormige constructies gelegd.

De boomstammen worden tegen schuin geplaatste stokken, in rijen op elkaar gestapeld. Tegen zon en regen wordt er een dak van palmladeren boven

gebouwd. De zijkanten blijven open. Deze constructies staan meestal op enige afstand van het huis van de eigenaar, in een hoek van het erf.

Bijna altijd staan ze oost-west. De uitleg hiervoor is dat de boomstammen zo beter beschermd worden tegen de regen, maar Redfield en Villa (1934) suggereren dat het wellicht een religieuze betekenis had.

In de toekomst zal moeten worden onderzocht of deze richting, net zoals soms is terug te vinden in de oriëntatie van gebouwen, iets te maken heeft met de stand van de planeten, met name Venus. Dit vermoeden wordt nog versterkt door de opmerking van Brinton (1895) die het in een van zijn geschriften over de 'Bijen God' heeft en suggereert dat deze in verband staat met de planeet Venus.

Door de Europese imkers wordt overigens nog een andere reden genoemd; de oostelijke oriëntatie van de bijenwoningen is gunstig omdat de zon in het oosten opgaat en de bijen dus vroeg worden gewekt.

329

Codex Tro-Cortesianus. Bij die neerdaalt op offergaven.

Foto Marion Vredeling

Ceremonies ter ere van de Bijengoden

Dieren spelen in de indiaanse religie een bijzonder belangrijke rol; net als de pad en de kikker, heeft de angelloze bij een rituele relatiet met de cultuur van de landbouw, en zoals het schoothondje en de kalkoen, is diezelfde bij in het antieke Mexico eveneens van groot belang als magisch-religieus symbool.

Al in een vroeg stadium van de Spaanse verovering van de Nieuwe Wereld werd dit opgemerkt door Bisschop de Landa; hij beschreef niet alleen dat hij bij zijn aankomst in Yucatan had opgemerkt dat er enorm veel bijen werden gehouden, ook vertelde hij over de ceremonies die de indianen hielden om de bijengoden goed te stemmen:

De Landa schrijft dat onder andere in de 5e en 6e maand van de Maya-kalender, de maanden Zotz en

330 Tzec, riten plaatsvonden ter ere van de bijengoden.

Tijdens deze feesten werden royale hoeveelheden mede (honing-wijn) gedronken. In de maand Tzec:

'Als de dag van het feest was aangebroken, kwamen ze bijeen in het huis waar het werd gevierd, en deden ze al hetgeen ze gewend zijn te doen tijdens dit soort ceremonies, behalve dat er bij dit feest geen aderlatingen plaatsvonden. Ze hadden vier bemiddelaars, de Bacabs, waarvan degene die Hobnil heette (dit betekent 'bijenkorf', M.V.), het belangrijkste was tijdens het feest van de bijenhouders. Ze brachten vele offers en in het bijzonder aan de Chacs offerden ze borden waarop in het midden bolletjes wierook lagen en waaromheen met honing allerlei figuurtjes waren geschilderd. De bijenhouders hielden het feest om te zorgen dat hun bijen het komende jaar een overvloed aan honing zouden produceren. De feesten werden zoals gebruikelijk beëindigd met het drinken van vele liters honingwijn (mede), gemaakt van de grote hoeveelheden honing die de bijenhouders ter viering van het feest hadden afgestaan.'

De in dit citaat voorkomende Bacabs waren belangrijke goden die de hemel omhoog hielden. De Chacs zijn de goden van de regen en bliksem. Voor ieder van de vier windstreken is er een Bacab en een Chac.

In het boek Chilam Balam van Chumayel, een heilige tekst van de Maya van Yucatan, (vernoemd naar hun laatste en grootste profeet, Balam, die gedurende de laatste decennia van de 15e eeuw leefde), wordt iedere bij niet alleen geassocieerd met een van de vier kardinale punten of windstreken van de wereld (waardoor de bijen verder worden verbonden met de Bacabs van de vier hoofdrichtingen) maar ook met een kleur:

'De rode vuursteen is de steen van de rode Muzencab. De rode ceiba-boom van overvloed, is zijn

boom die in het oosten staat. De rode ronde boom is hun boom. De rode zapotevrucht... De rode klimplant... Roodachtig zijn hun gele kalkoenen. Roodgeroosterde maïs is hun maïs.(...)

De rode wilde bijen zijn in het oosten. Een grote rode bloesem is de kelk waaruit zij drinken. De rode plumeria is hun bloem.

De witte wilde bijen zijn in het noorden. De witte pachoa is hun bloem. Een grote witte bloesem is hun kelk.

De zwarte bijen zijn in het westen. De zwarte laurier-bloem is hun bloem. Een grote zwarte bloesem is de kelk waaruit zij drinken.

De gele wilde bijen zijn in het zuiden. Hun kelk is een grote gele bloesem ... is hun bloem

Geneeskrachtige werking van honing

Dat de honing van de angelloze bij voor de Maya's nog altijd een geneeskrachtige werking heeft, blijkt uit het volgende gesprekje dat ik met een oude vrouw had:

'Gebruiken jullie deze honing als medicijn?'

'De dokters zeggen dat deze honing maagdelijk is. Omdat de bijen goed van aard zijn. Die beestjes doen niets. Ze zijn eigenlijk net als wij.'

'Net als wij??'

'Ja, wij zijn toch ook niet slecht, we doen immers geen kwaad. Net als deze bijen, die doen ook niks; ze kunnen niet eens steken.'

'Tegen welke kwalen wordt honing dan gebruikt?'

'De dokter noemt het maagdelijke honing (mielvirgen) en zegt dat het een genezende werking heeft voor de ogen. Ze geven honing op recept en dan moet je elke dag een lepel nemen. Honing is voor vrouwen ook heel goed om aan te sterken na een bevalling. Als je koorts hebt moet je echter absoluut geen honing eten, want honing is een 'hete' vloeistof en als je al te warm bent is het dus niet goed om ook nog eens honing in te nemen.'

Marion Vredeling is bouwkundig ingenieur en werkt als beleidsmedewerker bij het bureau Studium Generale van de TU Delft. Tevens is zij schrijfster van korte verhalen. In 1996 wordt haar korte verhalenbundel 'Jammer dat een meeuw geen vuistje heeft' gepubliceerd bij uitgeverij Thomas Rap.

Over het bijen-onderzoek dat zij in Mexico doet, ten behoeve van een in de toekomst te verschijnen boek, geeft zij met dia's geïllustreerde lezingen.

Inlichtingen: 010-4952927

Nieuws van de Vrienden van Ambrosiushoeve

Geslaagde open dag

Frans Janssen, voorzitter

Begunstigd door fraai nazomer weer hield de Ambrosiushoeve Open Dag. Zowel binnen als buiten kon men kennis nemen van de onderzoekresultaten op bestuivingsgebied en vooral de toepassingen ervan in de praktijk. Onder leiding van de natuurgidsen Sylvia de Laat en Jan van de Wiel werden de bezoekers rondgeleid door het Drachtplantenarboretum en de vaste plantentuin. Het aantal bezoekers van deze dag bedroeg rond de vierhonderd! Iets om met recht trots op te zijn.

De inrichting van het vorig jaar geopende 'Mommers-paviljoen' wordt steeds aantrekkelijker. Het eigen 'home' van de Vrienden van Ambrosiushoeve werd onlangs uitgebreid met drie schitterende antieke honingpersen, die door het Brabants Museum in bruikleen werden gegeven.

De eerste van de honderd Hongaarse Robinia's, twee

jaar geleden geplant, hebben reeds gebloeid. Het zijn rose exemplaren en veelbelovend voor de toekomst. Ook de vogelliefhebbers hebben de Ambrosiushoeve ontdekt. Door de vogelwerkgroep vande KNNV is een inventarisatie gemaakt. Een twintigtal soorten werd geteld en tegen de herfst wordt verwacht dat dit aantal nog flink zal toenemen. Inventarisatie van de mossen leverde het verrassende aantal van dertig soorten op. Voor de paddestoelen is men nog niet klaar. Wij houden u op de hoogte! Een bezoek aan de Ambrosiushoeve wordt dan ook steeds aantrekkelijker voor een breder publiek. Met trots kunnen wij u melden dat het bezoekersaantal vergeleken met vorig jaar meer dan verdubbeld is en nog steeds toeneemt. Op de Open Dag waren we de duizend al gepasseerd. Goede PR-activiteiten o.a. via Omroep Brabant, nieuw foldermateriaal en deskundige rondleidingen hebben hun uitwerking niet gemist.

331

Veel belangstelling bijde stand van de 'Vrienden' met geheel rechts de heer J. Versteeg als onvermoeibare PR-man.

'Zijn dat geen juweeltjes?', foto's: Frans Janssen

Bijenkasten

De beginnend imker zal meestal gaan werken met de bijenkast die hij het meest in zijn omgeving ziet. Gezien de huidige situatie is de kans het grootst dat het de Spaarkast wordt. Meer dan 60 % van de imkers gebruikt de Spaarkast en imkert op de daarbij behorende manier. Hoe is dat zo gekomen?

De strijd over de beste kast

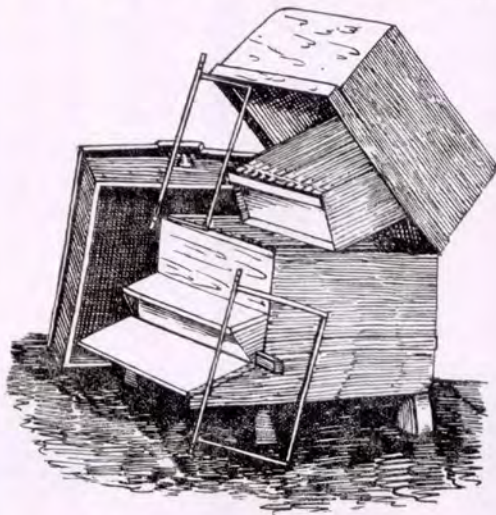
De strijd over de vraag wat het geschiktst is als bijenwoning is hevig geweest en in feite nog niet beëindigd. Het gaat er om een kast te bouwen die de natuurlijke vorm van het bijennest zoveel mogelijk benadert. Heeft het broednest van nature een bolvorm die uitdijt in de diepte of naar de breedte? Een probleem hierbij is de wisselende vorm en grootte van het broednest. In de winter heeft het volk erg weinig ruimte nodig, maar als de voorjaarsontwikkeling eindigt, is het op zijn grootst. Bovendien zijn drachtgebied en vakbekwaamheid van de imker van veel invloed op de volksgrootte. Het resultaat van de strijd over de beste kast is te zien in oude bijenboeken waar tientallen typen bijenkasten te vinden zijn. Er zijn in deze strijd twee hoofdlijnen te onderscheiden: De ene is een voorkeur voor een groot liggend raam, de andere voor een groot staand raam. Een voordeel van het grote staande raam is dat men het kan splitsen in twee kleinere ramen. De keuze voor het grote raam, liggend of staand, is een keuze voor het ene ongedeelde broednest. De keuze voor het gesplitste staande raam is een keuze voor het aanpassen van de kast aan de grootte van het volk en de eisen van de imker en zijn bedrijfsmethode.

Geschiedenis

De eerwaarde heer L. Langstroth ontdekte in 1851 de bijenruimte en daarmee begint de geschiedenis van de losse bouw. Langstroth ontwierp een eenvoudige kast. Deze kast bevatte tien ramen met als raammaat 45,4 x 23,5 cm en wordt tot op de dag van vandaag nog veel gebruikt. Al spoedig verschenen er kasten met zowel grotere als kleinere ramen. Naast de Langstrothkast is het ontwerp van Dadant heel succesvol. Dadant vond de ramen van Langstroth te laag en ontwierp diepere: 45,4 x 29 cm. Hij behield om praktische redenen de Langstrothbreedte. Daarmee dacht hij zijn maten beter ingevoerd te

kunnen krijgen. De oorspronkelijke Dadantkast telde tien ramen. De in Amerika gewijzigde Dadant (M.D.) telt elf ramen en Broeder Adam maakte er twaalf van onder de naam Buckfastkast. Onze Simplexkast is er een van het type met het gesplitste staande raam. Ze is gebaseerd op een Engelse tuinkast met vaste opstelling, de WBC, naar een idee van William Broughton Carr. De heer Kelting voerde deze kast omstreeks 1898 in ons land in. Hij wilde van deze vaste opstelling af en wijzigde daartoe de constructie tot de dubbelwandige Simplexkast die we nu nog kennen

DOOD eenvoudig is de behandeling
der bijen in de
KELTING'S HOLLANDSCHE W.B.C. KASTEN.

met als raammaat 21,8 x 36 cm. Rond 1960 werden de Simplexmaten vastgelegd op het normblad N 1061-50 Bijenkast model Simplex. De Simplex heeft zich in een langdurige praktijk bewezen. De afmetingen van de kast zijn heel geschikt voor bijenvolken in ons klimaat. De gecompliceerde constructie was een probleem bij de naoorlogse overschakeling van de korven naar de kasten. Een eenvoudige kast zou de overstap

bevorderen. De oud-rijksbijenteeltconsulent dhr. ir. J. Mommers stimuleerde het gebruik van de Spaarkast. Deze kast is enkelwandig met dezelfde binnenwerkse maten als de Simplexkast. De Simplex- en Spaarkast zijn echte Nederlandse kasten naar hun bouwkundige uitwerking, maar hun oorspronkelijke maatvoering is Engels. In Engeland worden kasten van deze maat nog steeds veel gebruikt onder de naam Standaardkast.

De huidige Nederlandse situatie

Begin jaren 50 is de overschakeling van de korfimerij naar bijenteelt in kasten een steeds groter vlucht gaan nemen. Het lijkt mij dat deze ontwikkeling flink gestimuleerd is door de rijksbijenteeltconsulent. De Simplex- en Spaarkast werden samen met de Aalstermethode gezien als eenvoudige en doeltreffende middelen om bijenteelt te bedrijven. Het resultaat is dat we nu in Nederland met ramen van één maat werken, wat zowel voor commerciële als vriendschappelijke contacten erg praktisch is. Dit is niet altijd zo geweest, getuige de volgende rij namen van Nederlandse kasttypen. De Koershofkast, Beil's tuin- en reiskast, de hoograam Versteeg, Cancrinuskast en Meierkast. In de tijd dat deze kasten werden ontwikkeld, imkerde men met korven en de strijd om een goede kast speelde zich af tussen voortrekkers. De Simplexkast raakte sinds haar invoering geleidelijk meer in gebruik en toen de tijd rijp was om de korven te verlaten, stapte men massaal over naar Simplex- en Spaarkast.

Problemen bij het afvliegen

Gaarne wil ik als 4e-jaars, en dus nog lang niet volleerd imker uw aandacht voor het volgende vragen. Ik heb een kleine stal achter het huis, met zomers vier volken (twee oude moeren, twee jonge). In het algemeen laat ik mijn bijen met rust. Bijvoorbeeld volken versterken door broed over te hangen, te laten afvliegen, herschikken van het broednest, daar doe ik niet aan. Totdat ik deze zomer de voordelen van het laten afvliegen van een veger op het oude moedervolk (met jonge moeder) wilde bekijken. Ik zal dat niet snel weer doen. De veger en het oude hoofdvolk stonden naast elkaar. Op vrijdag zette ik de af te vliegen veger bovenop het oude hoofdvolk dat ik wilde versterken. Het hoofdvolk verschuif ik een stukje richting de oude plaats van de veger om de thuiskomende haalbijen van de veger op te vangen. Zaterdag was het slecht weer, geen gebeurtenissen te melden. Zondag was het goed weer. In het hoofdvolk zijn 400 tot 700 bijen omgebracht. Volgens mijn theorie kunnen dat alleen maar de jonge bijen uit de veger zijn die al eens hebben voorgevlogen. Ze zijn dus georiënteerd op de oude plaats van de veger. Na het voorvliegen op zondag wilden ze het hoofdvolk in. Maar daar werden ze als indringers gezien, die met lege handen komen en zich niet naar binnen kunnen bedelen. Een massale slachtpartij was het gevolg. Ik vind zo'n moordpartij, die ik als imker uitgelokt heb, bijzonder kwalijk. Wat dat betreft ben ik er trots op dat de jaarlijkse verenigingen van volken zonder ook maar één dode bij, herhaal niet één, verlopen (Krantenmethode plus zeer veel rook boven en onder de krant). In de literatuur ben ik dit probleem bij het laten afvliegen van de haalbijen echter nooit tegengekomen. Wordt dit misschien collectief verzwegen? Kunt u mij hierover nader inlichten? Het lijkt me dat ik niet de enige imker ben die hier mee zit.

W. Vos, Breda

Antwoord: In dit trieste verhaal ontbreken twee aspecten namelijk of er wel of geen dracht was en of het hoofdvolk al weer gesloten broed had. Indien de dracht goed geweest zou zijn, dan waren de uitgevlogen bijen van de veger niet met een lege krop bij het hoofdvolk aangekomen en zouden dus in alle drukte van dit volk wel toegelaten worden. Afvliegen bij ontbrekende dracht geeft ongelukken. (zie: Imkersencyclopedie: Aalstermethode, bladzijde 8). Verder wordt genoemd dat er in het hoofdvolk reeds gesloten broed aanwezig moet zijn.

Joop Beetsma

Tuingoudsbloem (*Calendula officinalis* L.)

Populaire tuinplant

De tuingoudsbloem geniet als tuinplant een grote populariteit. Wie deze éénjarige in zijn tuin uitzaait is bijna altijd van succes verzekerd omdat de plant weinig eisen aan de grond stelt, zij gedijt overal. De bloemen hebben een frisse oranje/gele kleur en de bloei is langdurig, kortom een aantrekkelijke plant voor de tuin.

Uit het Middellandse Zeegebied

334 De soorten van het geslacht goudsbloem (*Calendula* L.), hun aantal ligt tussen 10 en 15, komen van oorsprong voornamelijk voor in het Middellandse Zeegebied. Waar onze tuingoudsbloem precies vandaan komt is niet met zekerheid te zeggen. Het is ook niet bekend of de plant van origine een wilde soort is of wel van een onbekende wilde soort afstamt. De wetenschappelijke soortnaam duidt er al op dat de tuingoudsbloem geneeskrachtig is, hij wordt onder andere gekweekt voor de homeopathie. Hoewel de plant éénjarig is kan zij zachte winters overleven en bloeit al vroeg in het voorjaar. Tot in november kan de tuinliefhebber van haar bloemen genieten.

Bloemkroon met zijdeglans

De verspreid staande bladeren zijn boven het midden het breedst. Ze hebben een stekelig behaarde rand en zijn lichtgroen van kleur. De bloemen staan in een hoofdje. Er zijn twee typen bloemen: lintbloemen langs de rand van het hoofdje en buisbloemen in het centrum daarvan. De kleur van de lintbloemen, die in een aantal kransen staan, varieert van lichtgeel tot rood/oranje. Ze hebben alleen een stamper en zijn dus vrouwelijk. De lintvormige bloemkroon heeft een zijdeglans, die we ook aantreffen op de bloemdekbladen van bijvoorbeeld de bostulp (*Tulipa sylvestris* L.), een in ons land bekende stinzenplant, en op de kroonbladen van de hier winterharde *Cyclamen purpurescens* Mill. Zijdeglans berust op een onregelmatige lichtreflectie van evenwijdig gelegen vezels. De glanswerking treedt alleen op als de lichtstralen loodrecht op de vezelrichting komen. Valt de richting van het licht samen met die van de vezels dan is het oppervlak mat als het recht van boven bekeken wordt. De zijdeglanswerking zal de zichtbaarheid van de

bloemen in zekere mate verhogen. Die zal nog worden versterkt doordat een deel van de bloemkroon van de lintbloemen het ultra-violet terugkaatst.

Steriele buisbloemen

De buisbloemen zijn steriel. Ze missen het vruchtbeginsel maar hebben wel vijf meeldraden, die samen een kokertje vormen. Door een stamper, waaraan de stempels ontbreken, wordt het stuifmeel naar buiten geperst. De stempels van de randbloemen zijn al ongeveer twee dagen rijp op het tijdstip dat het stuifmeel in de naastliggende buisbloemen vrij komt. Doordat de stempels zich naar buiten ombuigen zal er in veel gevallen sprake zijn van een spontane zelfbestuiving.

Verskillende vruchtvormen

De vruchten van de tuingoudsbloem hebben de bouw van een nootje. Wie zaad van de planten verzamelt zal het meteen opvallen dat de vruchten verschillende vormen hebben. Dit verschijnsel wordt heterokarpie genoemd; afgeleid van het woord *carpellum* dat vruchtblad betekent. Bij de composieten, waartoe de goudsbloem ook behoort, komt dit bij een aantal soorten en geslachten voor. Meestal is er dan een verschil tussen de vruchten van de randbloemen en de centraal staande bloemen van een hoofdje. Het verschijnsel doet zich wel het meest extreem voor bij de soorten van *Caléndula* L. Aan de buitenzijde van het hoofdje zijn de vruchten het grootst. Sommige daarvan hebben brede vleugels, waardoor ze gemakkelijk door de wind kunnen worden verspreid. Die vallen ook het eerst van het vruchtenhoofdje af. Naar binnen toe worden de vruchten steeds kleiner en zijn ook meer opgerold. Er is ook een verschil in de kieming van de verschillende vruchten. Die met vleugels kiemen sneller en beter dan de overige. De vruchten bevatten één zaad, dat nauw door de vruchtwand wordt omsloten, doch daarmee niet is vergroeid.

Tuingoudsbloem (*Calendula officinalis* L.)

A deel van bloeiende plant; B buisbloem in opeenvolgende bloeistadia; C opengeslagen meeldraden; D stuifmeelkorrel: 1 polair, 2 equatoriaal; E lintbloem; F vruchtenhoofdje; G vruchten; H zaden; I kiemplant

Honingdrank met vier letters

E.J.M. Jacobs

Wie heeft er niet wel eens een kruiswoordpuzzel ingevuld waarin gevraagd werd: honingdrank met vier letters. Niet dat ik elke puzzel verslind hoor, verre van dat, maar ja je weet hoe het gaat even niks, de krant, 'n puzzel en ja hoor daar staat hij weer ... vier letters! Dikwijls is dat een van de weinige woorden die ik dan met 'n beetje trots kan invullen. Goed dik staat hij er dan: mede!

336 De tijd begint weer te komen dat af en toe de openhaard aankan en ik dan naar mijn kelder stiefel om daar een wijn van eigen fabrikaat te gaan

uitzoeken. Na mijn keus gemaakt te hebben, wordt de fles ontkurkt en rustig ingeschonken, ik laat de wijn dan voorzichtig door het glas walsen, want dat zegt veel van de wijn, en zet dan mijn goed gevormde reukorgaan boven het glas.

Als je dan even wegzinkt in je stoel, zie je de bijen af en aan vliegen bij de korf, en nadat je de eerste slok wijn heerlijk door je mond hebt laten spelen, hoor je de bijen zelf in grote getale zoemend aan je voorbijgaan. Ja een prachtige omschrijving vind ik zelf, vandaar dat de oude Romeinen het ook een godendrank noemden.

Het verbaast mij eigenlijk dat er zo weinig collega-imkers de moeite nemen zo'n wijn zelf te maken, het kost zo weinig, of zijn we daar te gierig voor! De afgelopen zomers heeft toch niemand te klagen gehad

van honing, er was een overvloed. Zeker in het najaar als we de laatste honing er nog uitslingeren, zijn er toch altijd nog ramen onverzegeld.

In plaats van ze terug te geven aan de bijen houdt deze ramen apart en slinger ze dan als laatste. Hier is een goede wijn van te maken. Wijn maken is een zeer oude ambacht, dat beslist niet moeilijk is. Voor de amateur wijnmaker is het mogelijk om een zeer goed produkt te maken, vooral omdat hij niet hoeft te kijken naar tijd. Het is immers een vrijetijdsbesteding. Het is vele malen gebleken dat mensen die weleens wijn drinken niet in staat zijn het verschil te proeven tussen een gekochte en een

zelfgemaakte wijn. Men behoeft dus zeker niet minachtend neer te kijken op een eigen wijn.

'Iedereen kan wijn maken!'

Alles wat u nodig heeft is: een grote pan, een hevelsling, 5-literfles, een kurk, een waterslot, wijnflessen en kurken. Het belangrijkste onderdeel om de wijn te maken is natuurlijk de grondstof. Deze hebben we zelf. U kunt het zo gek nog niet noemen of u kunt er wijn van maken, wat dacht u van: doperwtjes, eikenblad, brandnetel, wortelen of bijvoorbeeld berkensap. U lacht misschien maar het zijn echte acceptabele wijnen en ze kosten niets, zeker als u in uw tuin wat van deze planten zet, of eens een kijkje gaat nemen in de natuur zoals vlierbes en kogelkers. Genoeg hierover we komen terug op onze mede. Voor vijf liter goede wijn geeft u ongeveer 2 tot 2,5 kg honing nodig. Dat geeft

een mede die vol van smaak is en een goed bouquet heeft. Zorg er altijd voor dat u hygiënisch werkt. Een sulfiet tablet om uw spullen te reinigen is zeker geen overbodige zaak. Ik heb twee recepten uitgezocht die aan te bevelen zijn, en het maken is zoals u zult zien, echt niet moeilijk.

Recept voor honingwijn (mede) I

Benodigdheden:

- 2,5 kg honing
- 1 sinaasappel
- 1 citroen
- 4 liter water
- gist + gistvoeding
- pecto-enzymen.

Breng de honing in het water aan de kook en laat het dan in een vat weer afkoelen. Het sap van een sinaasappel en een citroen erbij en (bij voorkeur een sterke gistsoort) gist en gistvoeding.

Een goed gistvoedsel is zeer belangrijk omdat in

honing weinig voedingsstoffen voor de gist zitten. Daarna in gistingvat met waterslot. Het gistingproces zal waarschijnlijk langer duren dan bij andere wijnsoorten. Deze mede moet minstens een jaar rijpen na het bottelen, daar komt dus wel wat zelfbeheersing bij kijken.

Als u deze mede in mei opzet, is hij dus met Kerstmis van het volgende jaar klaar. Maar het kan ook sneller, met het volgende recept.

Recept voor honingwijn (mede) II

Neem 2,25 kg zachte honing.

Activeer enige dagen tevoren de gist.

Kook de honing in twee tot driemaal zijn eigen volume aan water en roer met een houten lepel tot de honing is opgelost, anders brandt het misschien aan.

Het schuim dat er eventueel opkomt schept u er af. U voegt aan de hete vloeistof toe: 14 gr citroenzuur en het gistingsvoedsel. U kunt ook het sap van 4-6 citroenen nemen in plaats van citroenzuur. Voeg als de vloeistof afgekoeld is, de gist toe.

Een gistingvat met een zo klein mogelijke halsopening en een waterslot zijn wel aan te raden. Aangezien u zo'n vijf liter water heeft gebruikt en vier tot vijf pond honing, is er nu zo ongeveer zes liter vloeistof. Na het overhevelen zal het dus vijf liter zijn. Deze wijn zult u, als u in september begint, met Kerstmis kunnen drinken, maar beter is het nog wat langer te wachten.

De materialen

Goede gistvoedingen zijn per vijf liter:

- 4 gram ammoniumsulfaat
- 0,5 gram magnesiumsulfaat
- 2 gram kaliumfosfaat

U kunt dit klaar laten maken via uw apotheek.

Of: vitamine B1 of thiamine.

Zeer goede ervaring mijnerzijds en gemakkelijk te verkrijgen is: Tronozymol, dit is een combinatie van gistvoedingszout en energiezuur.

Alle materialen, voedingszouten, gist enz. zijn te krijgen in de winkels, vaak drogisterijen, die wijnmakersbenodigdheden verkopen. Adressen zijn in de Gouden Gids te vinden.

Ik ben er van overtuigd dat uw mede u vele malen beter zal smaken als een gekochte mede, omdat hij met gepaste trots en zorg van eigen hand komt. Proost!

Wilt u meer technische informatie dan is het aan te bevelen om 'Het groot zelf wijn maak boek' van J. van Schaik te raadplegen. (Uitgever Luitingh-Laren NH, ISBN 90 245 07 12X).

Rectificatie

Het oorspronkelijke artikel 'Een muur als woonoord' in Bijen 4(7-8): 215-217 is geschreven door Dr. P.J.G.M. van Breugel uit Veghel. Ook de tekening is van zijn hand.

Draagvermogen bijenweide

338 Uit de twee bijdragen van de heer Muntjewerf in Bijen 4(5): 131-133 en 4(9): 227-228 blijkt dat het draagvermogen van de Nederlandse bijenweide 60.000-70.000 bijenvolken bedraagt als wordt uitgegaan van een honingooft van 40 kg per volk. Wordt de honingooft op 20 kg per volk gesteld dan neemt het draagvermogen uiteraard toe. Natuurlijk kunnen we een berekening opstellen met nog lagere oogstcijfers, maar de heer Muntjewerf gaat uit van het vakmatig kostendekkend uitoefenen van de liefhebberij en daarvoor zijn in zijn opzet ongeveer acht volken nodig. Terecht benadrukt hij dat het voedselaanbod van de flora met alle voorbehoud is berekend, want het is afhankelijk van een complex aantal factoren. Niet alleen tijdens de bloeiperiode van het gewas, maar ook tijdens de groeiperiode. Als voorbeeld noem ik slechts de eeuwenoude stelregel van de heide-imkers 'in de modder heen en in 't stof terug'. Al met al is het een gewaagde poging om inzicht te krijgen in de mogelijkheden van de Nederlandse bijenteelt. Jammer daarom dat er ergens in het traject een aantal fouten zijn geslopen die de uitkomst een ander aanzien geven. Let wel, de trend verandert niet, de cijferschikking wordt anders. Gelukkig houdt de heer Muntjewerf zich aanbevolen voor correcties en dat doet bij mij de schroom verminderen om op zijn werk in te gaan.

Eerst een paar opmerkingen

Uit het rapport 'Bijenhouden 1994 in beeld' blijkt dat het aantal georganiseerde imkers eind 1994 9.314 bedroeg. Over de afgelopen drie jaren bedroeg de

achteruitgang gemiddeld 200 leden per jaar. Daarom is 9.000 georganiseerde imkers in 1995 een reële schatting. Uit hetzelfde rapport komt naar voren dat ongeveer 80 % van de Nederlandse imkers is georganiseerd. Uitgaande van 9.000 georganiseerde imkers nu, moet dit aantal nog worden vermeerderd met 2.250 ongeorganiseerde imkers en komt het totale imkerbestand uit op 11.250.

De macht van het getal

Cijfertjes, die doen me wat. Wellicht als kenmerk van mijn beroep in het verleden heb ik de (on)hebbelijke gewoonte het cijfermateriaal van interessante artikelen even na te lopen. Zo ook bij de gepresenteerde cijfers van tabel 1. Het oppervlak van het areaal bouwterrein bedraagt 25.400 ha, het daarbij behorende geschatte oppervlak met drachtplanten wordt berekend op 49.800 ha en dat lijkt me 'wishful thinking' in de praktijk.

Vervolgens kwam ik na tellen, nog eens tellen en her-tellen tot een andere einduitkomst van de cijferreeksen.

De uitkomsten van de oorspronkelijke telling van tabel 1 en die van de hertelling staan naast elkaar en de gevolgen voor tabel 2 komen daarna.

De uitkomst na hertelling van het oppervlak in ha en het geschatte oppervlak met drachtplanten in ha heb ik verder niet verwerkt. Voor de berekening van het draagvermogen bij de nieuwe cijfers is dezelfde correctie toegepast van 50 % voor het voor- en najaar en 25 % voor het zomerseizoen. Tabel 2 komt er nu als volgt uit te zien,

Conclusie

De door Piet Muntjewerf gesignaleerde trend van drachtgebrek in de zomermaanden, lees gering draagvermogen, wordt bevestigd. Gaan we uit van de

Tabel 1

	Was	Wordt
Oppervlak in ha	3.733.400 ha	3.764.400 ha
Geschatte oppervlak met drachtplanten in ha	485.020 ha	455.120
Geschatte honingproductie		
voorjaar	6.482.500 kg	7.982.500 kg
zomer	3.954.750 kg	2.254.750 kg
najaar	3.077.500 kg	blijft gelijk

Tabel 2

Draagvermogen in aantal volken bij overschot van 40kg honing

voorjaar	7.982.500 kg -50% = 3.991.250 kg: 45 = 88.700
zomer	2.254.750 kg -25% = 1.691.063 kg: 53 = 32.000
najaar	3.077.500 kg -50% = 1.538.750 kg: 22 = 70.000

Is de doelstelling gemiddeld 20 kg honing per volk dan wordt het draagvermogen:

voorjaar	99.800 volken,
zomer	41.750 volken
najaar	79.000 volken.

door hem gestelde criteria, een gemiddelde jaarlijkse honinggoogst van 40 cq. 20 kg, dan is er in het voorjaar ruimte voor 90.000 tot 100.000 volken en in het najaar voor 70.000 tot 80.000 volken. Het gebrek aan drachtplanten in de zomermaanden komt in de nieuwe berekening nog sterker naar voren en daar zal hard aan gewerkt moeten worden. Van welke doelstelling men ook uitgaat, de nadruk van de honinggoogst ligt in het voor- en najaar al zijn er natuurlijk lokale verschillen. We hebben eerder gezien dat het totaal aantal imkers in Nederland 11.250 bedraagt. Een berekening van het totaal aantal volken volgens de gegevens in het rapport 'Bijenteelt 1994 in beeld' komt uit op 80.200 en dat betekent een gemiddeld aantal volken per imker van iets meer dan zeven.

Varroamijt bestrijden

December, en toch nog even in de bijen. Broed zal er nauwelijks zijn en dus moet de varroamijt worden bestreden. We kiezen daarvoor een dag dat de temperatuur flink boven het vriespunt is. Een allesbehalve leuk karwei want het is een inbreuk op de winterrust van het bijenvolk. Na het afnemen van de dekplank kijken we aan tegen de buitenste bijen van de wintertros. Door de verstoring richten deze bijen het achterlijf omhoog en brengen de angel naar buiten met aan het uiteinde gewoonlijk een weinig gif. De buitenzijde van de wintertros lijkt welhaast op een stekelvarken, maar de boodschap is duidelijk voor elke indringer. Tot hier en niet verder. Helaas kunnen we de bijtjes niet aan hun verstand brengen dat deze verstoring voor hun bestwil is en de imker gaat dus verder. De geur van het bijengif wordt door waaieren verspreid en dat blijkt een zeer effectief waarschuwingssysteem. Bij koud weer zijn de buitenste bijen niet in staat tot vliegen door hun lage lichaamstemperatuur. Houdt de storing aan dan neemt de opwinding toe. Het volume van de tros wordt groter en bijen uit het warme binnenste dringen naar de oppervlakte en vallen de indringer aan. Het is een bliksemactie gevolgd door de dood na een steek of tot het moment dat de lichaamstemperatuur zo ver is gedaald dat vliegen onmogelijk wordt. Zal het toenemen van het volume van de tros iets te maken hebben met imponeergedrag uit een ver verleden?

Varroamijtonderzoek

Door roverij en vervliegen wordt de varroamijt verspreid. De mate van vervliegen wordt bepaald door de neiging tot vervliegen alsmede de opnamebereidheid van vreemde bijen door de volken. Deze zogenaamde opnamebereidheid beïnvloedt ook

de roverij. Deze neemt bovendien toe als de rovende bijen een sterke speurzin hebben. Is er bij bijen van verschillende afkomst ook verschil in deze factoren en hierdoor ook bij het besmet raken met de varroamijt? Om dit te onderzoeken werden van Mellifica, Carnica en Buckfast volken met KI-bevruchte moeren 3 x 3 5-raamsvolken afwisselend cirkelvormig opgesteld in een oriëntatie-arm terrein en met Bayverol aan een permanente behandeling tegen de varroamijt onderworpen. In het midden van de cirkel stond een gecontroleerd besmet bijenvolk. Per volk werden 100 bijen gemerkt en het binnen brengen van de mijten en het vervliegen van 15 augustus tot 1 november 1990 waargenomen. Mellifica's vervlogen vier keer zo veel als Carnica's en Buckfast vijf keer zo veel. De opname van vreemde bijen was bij Buckfast en Carnica's het grootst en bij Mellifica's het kleinst. Het daarmee samenhangende aantal binnengebrachte mijten was bij Carnica's 51,5 % en bij Buckfast bijen 72,7 % hoger dan bij Mellifica's.

339

Lamsoorhoning

Vóór het weer in december een paar plaatjes van imker Ane Ruijg op de Bosplaat tijdens het afnemen van de Lamsoorhoning.

Vol verwachting ...

Het was weer best

Observatiekast

Tijdens onze zomervakantie in Oostenrijk kwamen we in het dorpje Spital am Pyhrn, tijdens een avondwandeling, het bord tegen met de uitnodiging te kijken naar de 'Bienen Schaukasten'. Als rechtgeaarde bijenliefhebber hebben we dat uiteraard gedaan. Na het openen van de deurtjes (zie foto) zagen we twee in glas opgesloten ramen bijen die aan de zijkant via een minuscule vliegplank konden in- en uitvliegen. Aan de binnenkant van de deur een hele verhandeling over het leven van bijen. We hebben een klein briefje in de kast gefrommeld met hartelijke groeten van bijenvrienden uit Nederland.

J.F. Westplate, 's-Heer Hendrikskinderen

340 Het weer in december

Voor de periode 1961-1990 geldt voor december als normaal 39 uren zonneshij, 75 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 5,7 graden. In de tabel het karakter van het weer in de afgelopen vijf jaren.

Ik wens u prettige feestdagen.

December-maanden

Jaar	Zon uren	Neerslag (mm)	Max.temp. (°C)
1990	somber	normaal	zacht
1991	zonnig	normaal	zacht
1992	normaal	vrij droog (58)	normaal
1993	somber (26)	zeer nat (153)	zacht (7,1)
1994	zonnig (68)	zeer nat (110)	zeer zacht (8,3)

Geraadpleegd:

- Aalst, E. van. Bijenhouderij 1994 in beeld. Informatie en Kennis Centrum Landbouw Afdeling Glasgroente en Bloemisterij, sectie bestuiving, Hilvarenbeek
- ABC and XYZ of Bee Culture, 40th edition 93: Colony defense at low temperatures.
- Hernen, R. van. Varroa onderzoek overgenomen uit Apidologie 1991: 479.
- Hoffman, S. en Drescher, W. Verslag Tagung Celle 1991. Toleranz der Varroa-invasion bei Volkern unterschiedlicher herkunft.

Rectificaties oktobernummer

In de rubriek 'Bij en plant in beeld', op pagina 264-268, is bij de laatst behandelde plant, de Bernagie, een verkeerde tekening afgedrukt.

Tevens staan op **pagina 272** en **273** verkeerde onderschriften bij de foto's. Bij de foto op pagina 272 moet staan: Cees van Galder op zijn stand. Bij de linkerfoto op pagina 273 moet staan: Toon Wildhagen bij de aardbeien.

De foto op **pagina 274** hoort bij het artikel 'Bestuivingswerk vereist vakmanschap van imkers' op pagina 281.

De ondertiteling moet zijn: Het bestuivingseffect van bijen is bij appels en peren moeilijk aantoonbaar. De foto is van het IKC sectie bestuiving.

De redactie biedt hierbij haar excuses aan.

Ontsmettende werking van honing

Honing heeft een antibacteriële werking, honing ontsmet. Maar is honing van de ene dracht net zo goed als honing van de andere. Dat is alleen te achterhalen door verschillende honingen met elkaar te vergelijken.

De ontsmettende werking van honing is toe te schrijven aan verschillende factoren.

Osmotisch effect

Honing is een oververzadigde oplossing van glucose en fructose. Hoewel honing 15-20 % water bevat is dit water zo aan de suikermoleculen gehecht, dat er weinig water overblijft voor bacteriën om zich te vermenigvuldigen. Toch kunnen sommige bacteriën zich handhaven en groeien in een zo voor hen onvriendelijk milieu.

Zuurgraad

Honing is een behoorlijk zure stof met een pH tussen de 3.4 en 4.5. Hoe lager de pH, hoe zuurder de honing. Azijn heeft een pH van ongeveer 2.5. Veel bacteriën kunnen in een zure omgeving niet best groeien. Als er vloeistoffen uit het menselijk lichaam in contact komen met honing, dan wordt de honing minder zuur.

Waterstofperoxyde

In honing zit het enzym glucose-oxydase, dat glucose omzet. Hierbij ontstaat waterstofperoxyde (H_2O_2), een stof die zeer ontsmettend werkt. Glucose-oxydase werkt alleen in verdunde honing, maar vaak wordt verdunde honing toegepast bij wonden, of de honing wordt verdund door lichaamsvloeistoffen.

Voeg je het enzym catalase toe aan een verdunde honingoplossing, dan verdwijnt de H_2O_2 en verliest de honing hiermee een sterke anti-bacteriële eigenschap. Toch is de ontsmettende werking van honing niet gelijk aan de hoeveelheid H_2O_2 die erin zit. Er moeten dus nog andere ontsmettende stoffen in honing zitten. Een vergelijking van honing met een vergelijkbare oplossing van suikers in water toonde aan dat honing ook zonder H_2O_2 een meer ontsmettende werking had, de ontsmettende werking van de suikeroplossing was voor veel bacteriën te verwaarlozen.

Honing van verschillende drachtplanten verschillen ook in anti-bacteriële werking. Vooral de Manuka-honing uit Nieuw-Zeeland heeft een krachtige ontsmettende

werking. Waarschijnlijk komt dit door een stof die in de nectar van de manukaboom zit. Daar wordt op dit moment nog onderzoek naar gedaan. Ook is het bekend, dat propolis en bijenwas een anti-bacteriële werking hebben en deze stoffen kunnen ook in de honing zitten.

Bee Culture 1995(9)

Rozijnen

Hele lichte rozijnen worden op den duur donkerder en zijn dan minder mooi om te zien. Deze bruining wordt voorkomen door de rozijnen een sulfietbehandeling te geven. Maar sulfiet mag in veel levensmiddelen niet meer worden toegepast. Daarom wordt ook voor rozijnen naar andere methoden gezocht die hetzelfde resultaat hebben als de sulfietbehandeling.

Oorspronkelijk zijn rozijnen in de zon gedroogde druiven. Voor commerciële doeleinden worden de rozijnen gedompeld in een oplossing van natriumhydroxide en daarna zes uur behandeld met zwavelgas. Daarna worden ze gedroogd in droogtunnels tot een vochtgehalte van 14%. Ze zijn nu klaar voor verpakking.

Als alternatieven werden in een proef de druiven in een 10% en een 20% honingoplossing gedompeld, al of niet onder druk. Ook werden druiven onder druk gedompeld in een oplossing van een mengsel van verschillende stoffen als citroenzuur en calciumchloride. De verhoogde druk in de oplossing is nodig om de vloeistof beter in de druiven te laten doordringen. Ook werden druiven met stoom geblancheerd. Na droging werden de druiven, nu rozijnen, verpakt en bewaard gedurende acht maanden bij 21°C om de praktijk na te bootsen.

De rozijnen werden hierna geproefd en de kleur van het produkt werd met een kleurmeter gemeten. De resultaten waren zeer positief voor honing. De rozijnen die gedompeld waren in de honingoplossingen waren zeer licht, lichter dan de commercieel behandelde rozijnen. Ook de smaak was beter. De geblancheerde druiven waren donkerder, de in het citroenzuur-mengsel gedompelde druiven werden donkerbruine rozijnen.

Journal of Food Processing and Preservation 1995(19)

Herhaalde spuitschaden

Tot onze grote spijt hebben leden-imkers van Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius, afdeling Boekel e.o., te weten uit het gebied Beek en Donk/Boerdonk, moeten ervaren, dat zij en hun bijenvolken opnieuw door ernstige spuitschaden zijn getroffen. Het is nu voor de derde maal in vier jaar tijd dat onze imkers hiermee massaal worden geconfronteerd.

Door het organiseren van een grote voorlichtingsavond in het gebied van de getroffen bijenhouders en de vermoedelijke veroorzaker hoopten wij te bereiken voortaan van zulke schades verschoond te blijven. Helaas kwam de eerste melding begin september 1995 reeds bij ons binnen en telkens wanneer de weersomstandigheden veranderden en er mooi weer kwam, werden nieuwe schades gemeld, dit gedurende de gehele maand september. Vermoedelijk is hier een zeer giftig middel met een lange afbreekperiode in het geding. Ook de cirkel, waarbinnen schades plaatsvinden, wordt steeds groter, ± 3-5 km. Voor zover wij weten zijn nu al zo'n 17 à 18 imkers het slachtoffer.

De herhaalde vergiftiging van de bijen leidt tot de uiteindelijke dood van de bijenvolken en ook van allerlei andere insecten. Uit het onderzoek van de AID, najaar 1994, is weinig of niets gekomen. Als bestuur zijn wij van mening dat zij niet genoeg geld en middelen (kunnen) inzetten om de oorzaak te vinden. Het met schadelijke middelen bespuiten van gewassen, bloemen en planten, is een milieudelict, dat ongehoord is en waarbij naar onze mening eigendommen van anderen moedwillig worden vernietigd.

Dit probleem heeft kennelijk geen prioriteit bij de overheid. Omdat het hier gaat om een centenkwestie! Bijen, imkers en de natuur zijn toch een sluitpost in de begroting van de overheid. De bijenhouders in onze vereniging zijn zeer gefrustreerd. Naar de oorzaak hiervan heeft men natuurlijk niet te raden. Als plaatselijke vereniging hebben wij er dan ook bij onze Bond met klem op aangedrongen krachtig op te treden in dit soort zaken en naar oplossingen te zoeken die tot resultaat kunnen leiden.

Wij hopen, dat de instanties, die zich met de onderzoeken zullen bemoeien, spoedig met een positief resultaat komen opdraven. Is dit niet het geval, dan voorzien wij het ergste voor onze bijenhouders, onze vereniging, de bijenhouderij in het algemeen en het landbouwbedrijfsleven.

Mw. A. v.d. Linden, Secretaris Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius

Aan Frans van Tongeren

Toen ik pas geleden het juni-nummer in de bus vond, bladerde ik eerst even vluchtig door het blaadje. Meestal lees ik daarna **Bijen** wel vollediger en aandachtiger, maar al bij die eerste verkenningvlucht miste ik iets. De volgende dag, na ook even te hebben gebladerd in oudere nummers van **Bijen** kon ik de vinger op de zere plek leggen. In oktober 1994 werd ik voor het eerst verrast door opvallend proza van de hand van Frans van Tongeren. Heerlijk, om zo'n prettig geschreven stukje te lezen; gegrepen uit een avontuurlijk imkerleven. Mijn warme waardering voor een redactie die een dergelijk talent weet te herkennen en benutten! Onder de rubriek 'imkeravonturen' heb ik daarna in december, februari en april mogen genieten van de humor en de vrolijke kracht die Van Tongeren weet te leggen in zijn verhaaltjes. In zijn gedetailleerde vertellingen kan ik als het ware de prettichjes zien oplichten in de ogen van een echte liefhebber. Dat ik daarna niet meer (dergelijke) bijdragen in **Bijen** heb zien verschijnen, heeft me alleen maar duidelijk doen voelen hoe saai en eentonig het blaadje eigenlijk is. Hoe komt het toch dat het steeds dezelfde namen zijn die onder (boven) de artikelen staan? Wel leesbaar hoor, daar niet van en meestal ook met een inhoud die een imker enigszins moet interesseren. Maar van een sprankelend taalgebruik of van een originele benadering van een onderwerp is toch geen sprake. Normaal gesproken lees ik de grijze pagina's in **Bijen** dan ook al helemaal niet meer (wel heel toepasselijk, die grijze opmaak voor het moeilijkst toegankelijke en minst levendige gedeelte van het blad).

Omdat ik aanneem dat de redactie, achter de schermen, werkt om suggesties die zij naar aanleiding van de enquête ontving, om te zetten in verjongd beleid, geef ik u graag nog enige suggesties:

- laat de lezer (periodiek) delen in de argumentatie, beweegredenen van de redactie voor een bepaald beleid c.q. redactieformule
- laat een interview, zeker van een mens die vast veel te vertellen heeft, eens over aan een free-lance journalist. De hogere kwaliteit die dat op kan leveren is vast wel een hogere kostenpost waard.
- Ga als redactie eens actief op zoek naar frisse, originele columnisten en correspondenten onder de Nederlandse, Vlaamse en Duitse imkers.

Oh, en laat Frans van Tongeren a.u.b. weten dat zijn stukjes, in ieder geval bij mij, zeer goed in de smaak zijn gevallen. Misschien dat hij dan toch nog eens zijn bijdrage wil leveren aan het opfleuren van **Bijen**.

Frank Leenen, Deventer

Geen imker, maar bijenhoudster

Blij ben ik dat een blad als **Bijen** steeds breder gaat denken. In een artikel in **Bijen 4** (7/8): 215-217 met als titel 'Een muur als woonoord', worden deze keer niet de honingbijen maar de solitaire bijen in de schijnwerpers gezet. Want willen we onze wilde flora soortenrijk houden dan moeten we niet alleen nesthulp bieden aan de honingbijen en de hommels maar ook aan de solitaire bijensoorten. Strikt genomen betekent imker: bijenhoud(st)er van een imme, dus van een volk op raten. In de toekomst lijkt het me beter om van bijenhoud(st)er te spreken dan van imker. Door als imker niet alleen belangstelling te hebben voor de bestuiving waarin honingbijen voorzien, maar ook voor de bestuivingsactiviteiten van de solitaire bijen, draag je de natuur een warm hart toe. Omdat bovendien de solitaire bijen niet steken, kunnen hun eitjes en larven rustig bekeken worden en is hun levenswijze goed te volgen. Dit verhoogt en verbreedt mijns inziens de educatieve waarde van de bijenhouderij. Het kan al heel goedkoop. Als bijenhoud(st)er hing ik in het voorjaar een paar blokken hardhout met gaten van verschillende diameter op een zonnige muur van het woonhuis nabij de bijenhal. In sommige kleine gaatjes stopte ik wat felgekleurde limonaderietjes en in de wat grotere frambozentakjes en de grote liet ik voor wat ze waren. In de toekomst wil ik daar wat glazen kijkbuisjes insteken. En toen maar afwachten welke gasten op de kamers van het 'bijenhotel' afkwamen. In het voorjaar zag ik een rose metselbij de 7 mm-kamer in- en uitvliegen. Ze was geel bepoederd aan haar onderbuik. Een paar weken later name een bruinkleurige metselbij bezit van een andere kamer. De 'specie' waarmee ze hun kamer verzegelden varieerde van bruin tot zwart. In de wat kleinere gaatjes verschenen eind juni enkele metselwespen en begin juli de eerste pottebakkerswespen. Ook de frambozenstokjes werden uitgeknaagd en bewoond, de limonaderietjes en enkele grote ruwe gaten niet. Waarom niet? dacht ik. Totdat ik dit voorjaar een insektenkursus volgde bij het IVN in Bergeijk onder leiding van Pieter Breughel. Pieter is in ons land één van de grotere deskundige op het gebied van solitaire bijen, wespen en hommels. Hij ontwierp een schitterende insekentuin waarin een scala aan nestgelegenheden voor deze soorten aanwezig was. Voor deze schitterende tuin, nabij het spoor in Veghel, ontving hij een grote geldprijs. Van hem kregen wij vele tips voor het maken van 'hotelblokken'. Deze wil ik graag met

mijn collega-imkers of beter bijenhoud(st)ers delen.

- Neem hard hout dat niet bloedt (hard hout geeft gladdere gaten, in ruwe gaten komen ze minder gemakkelijk binnen).
- Neem bij voorkeur oud ongeverfd hout
- Boor gaten van 2-12 mm doorsnede en schuur de eventueel ontstane vezeltjes nabij de ingang glad. Verticale gangen mogen ook maar deze mogen de horizontale niet kruisen. Houd voor de lengte van de gangen die van uw boor aan maar zorg dat elk gat aan één kant dicht blijft.
- Steek voor zelfobservatie enkele glazen buisjes in de gaten maar, let op, maak met een watervaste stift de laatste centimeter bij de ingang zwart. Glas geleidt namelijk het zonlicht naar binnen en daar hebben sommige soorten een hekel aan. Vergeet niet ook eventuele scherpe randjes van het glazen buisje glad te schuren. Limonaderietjes zijn minder doorzichtig en minder duurzaam. Handig is een goede insektenloupe.
- Wilt u in plaats van een 'bijenhotel' liever een bundeltje limonaderietjes ophangen zorg dan dat u de gaatjes aan één zijde dicht maakt met bijvoorbeeld klei en steek er een stuk regenpijp of iets dergelijks omheen om alles goed donker te houden. Eventueel de eerste cm van elk rietje met een watervaste stift zwart maken. Gebruikt u takjes, neem dan die met zacht merg zoals van de vlinderstruik of de framboos en de insekten doen de rest. Gebruikt u liever bamboestokjes zaag ze dan precies achter het tussenschot af.
- Hang alles buiten op een warme plaats op, bijvoorbeeld onder het dak van de bijenhal of tegen een warme muur. Onlangs liet ik mijn bijenstethoscoop achteloos in de bijenhal hangen. Een paar weken daarna was er niets meer door te horen. Bij nader onderzoek bleek een metselbijtje via de oordop in het slangetje te zijn binnengedrongen. Zij had er een kraamkamer ingericht. Voor imkers zijn bijenhallen met rieten daken te preferen boven andere. Het geeft andere insekten een betere kans en ook klimplanten hebben er beter houvast op. Voor mij is het waarnemen van honingbijen, solitaire wespen en bijen al een hobby op zich. En geloof me, genieten van kleine dingen stemt tot rust en tevredenheid.

Marion Verspaandonk-Schijvens, Hooge Mierde

Elbert van Aalst, stagiair bij de IKC-sectie Bestuiving deed onderzoek,

Bijenhouderschap 1994 in beeld

Samenvatting door Marleen Boerjan

Elbert van Aalst, stagiair bij de IKC-sectie Bestuiving onderzocht de Nederlandse bijenhouderschap in 1994. In totaal zijn 1.000 enquêteformulieren naar Nederlandse imkers verzonden, hiervan is ruim 60% ingevuld geretourneerd. In deze samenvatting van de enquête ligt de nadruk op die aspecten die met het bijhouden zelf te maken hebben. Daarna trekt Marleen Boerjan voor eigen rekening enige conclusies.

344

Imkers en vrijetijdsbesteding

Het merendeel (75%) van de imkers heeft een beginnerscursus gevolgd en houdt bijen als vrijetijdsbesteding. In Nederland wordt geïmkerd met drie bijenrassen: de Carnica (24%), de Buckfast (15%) het inlandse ras (75%) en andere rassen (5.7%). Uit de enquête wordt niet duidelijk wat er onder andere bijenrassen wordt verstaan. Ook is niet duidelijk wat nu precies bedoeld wordt met het 'inlandse ras'. Ik neem aan dat hiermee bedoeld wordt *Apis mellifica mellifica*, de *Apis mellifica ligustica* (Italiaanse bij) en alle mogelijke kruisingen daarvan. Het hoge percentage imkers dat met Buckfastbijen werkt is opvallend, omdat deze bij pas sinds de laatste 10-15 jaar volop is geïntroduceerd.

Kasten en de oudere imker

Interessant is de vraag naar het gebruikte kasttype: 62% van de imkers gebruikt de Spaarkast en 43% werkt in Simplexkasten. Verder is er een klein percentage dat de Dadant-Blattkast gebruikt en blijkbaar imkert slechts 16% met zesramers. Dit is op z'n minst curieus, zeker gezien het feit dat de meeste imkers een beginnerscursus gevolgd hebben en ik ervan uit ga dat tijdens de beginnerscursus de Aalstermethode wordt uitgelegd waarin de kunstzwerm in zesramers centraal staat. Overigens wordt de Simplexkast bij voorkeur door de oudere imkers (>70 jaar) gebruikt. Waarschijnlijk hangt dit samen met het gewicht van de Simplexringen en afzonderlijke broedbakken.

Ten aanzien van het reizen met de bijen het volgende: 59% van de imkers reist niet en toch wordt er door deze imkers vaak van meerdere drachten honing geslingerd. Hetgeen er op duidt dat het met de verscheidenheid van de bijenweide rondom de bijenstanden wel meevalt.

In tabel 1 is de gemiddelde honingopbrengst per dracht in 1994 samengevat. De zeeaster springt er uit met 25 kg/per dracht uit. Of de imker die naar de zeeaster reist heeft sterke volken óf het weer zat mee tijdens de dracht.

Bijenras en haaldrift

Door imkers die met een specifiek bijenras imkeren wordt het betreffende ras vaak geroemd om z'n haaldrift. Uit de cijfers van de enquête blijkt dit niet (tabel 2 en 3). Elbert van Aalst concludeert dan ook terecht: 'Het bijenras heeft maar een geringe invloed op de honingopbrengst. Waarschijnlijk wegen factoren als volksterkte en drachtomstandigheden veel zwaarder voor het verkrijgen van een goede honingopbrengst'.

Zwermverhinderend

Nog 13% van de imkers laat de bijen natuurlijk zwermen, terwijl de rest een of andere vorm van zwermverhinderend toepast. Vijfenzestig procent van de imkers maakt nog vegers, waarbij soms geselecteerd wordt op zachtaardigheid en honingopbrengst. In tabel 4 is opgenomen de schade die de onder-vraagde imkers hebben ondervonden in 1994 van bijenziekten en parasieten.

Tabel 1 Gemiddelde honingopbrengst per dracht in 1994

Drachten	Aantal imkers	Gem. honingopbrengst per bijenvolk
Wilg	34	8,06 kg
Fruit	117	8,25 kg
Koolzaad	56	11,12 kg
Distel	24	12,00 kg
Linde	162	11,14 kg
Wilgeroosje	11	15,27 kg
Luzerne	9	12,67 kg
Vuilboom	14	6,46 kg
Braam	21	8,71 kg
Phacelia	46	17,62 kg
Teunisbloem	19	19,89 kg
Heide	84	9,11 kg
Zeeaster	2	25,00 kg
Andere (gemengd)	184	16,24 kg

Tabel 2

Drachten	Aantal imkers	Gem. honing-opbrengst per bijenvolk
Carnica	30	9,05 kg
Buckfast	22	8,14 kg
Inlandse bij	89	8,34 kg
Andere bij	7	7,50 kg

Tabel 6 Gebruikte ontsmettingsmiddelen bij kasten

	1983	1994
IJsazijn	7 %	24,7 %
Heet sodawater	16 %	18,8 %
Brander	13 %	37,8 %
Diversen	3 %	3,4 %

Tabel 3 Bijenras t.o.v. gem. honingopbrengst bij linde

Drachten	Aantal imkers	Gem. honing-opbrengst per bijenvolk
Carnica	36	10,22 kg
Buckfast	30	13,83 kg
Inlandse	127	10,73 kg
Andere	11	10,00 kg

Tabel 5 Manier van varroamijtbestrijding

	in %
Apistan	73,6
Apitol	10,8
Andere chemisch middel	6,1
Arrestraammethode	0,7
Vangraatmethode	2,9
Andere manier	12,6

Tabel 4 Ziekten waaraan in 1994 schade is geleden

Ziekte	Aantal imkers	% imkers	Aantal volken
Varroamijt	97	15,9	302
Nosema	42	6,9	159
Amoebe	2	< 1,0	14
Kalkbroed	22	3,6	41
Virussen	2	< 1,0	3
Roer	4	< 1,0	6
Andere	15	2,5	102

Tabel 7 Grootste belemmeringen in de bijenhouderij

	in %
Ziekten	49,4
Overlast dorp/stad	18,6
Bevuilen van kassen	0,5
Spuitschade	9,5
Honingafzet	11,9
Andere	38,2
Geen	30,5

De meeste imkers (74%) bestrijden de varroamijt met Apistan, de andere ziekten worden weinig bestreden. De resterende groep imkers (26%) bestrijdt de varroamijt op een andere manier. Een biotechnische methode is hierbij in de minderheid (tabel 5). Toch is het opvallend dat de jaarlijkse ontsmetting van de kasten en het materiaal de laatste tien jaar duidelijk is toegenomen (tabel 6). Het wordt uit de enquête niet duidelijk of dit een resultaat is van de toegenomen discussies over bijenziekten en hun preventies.

Als laatste nog een tabel(7) die laat zien welke de grootste belemmeringen voor de bijenhouderij vormen.

In de enquête is aan de imkers gevraagd watvolgens hen de twee grootste belemmeringen in de bijenhouderij zijn. Hieruit blijkt dat ziekten een groot

probleem vormen. Ik zou hieruit concluderen dat er lang niet genoeg voorlichting gegeven wordt met betrekking tot de bijenziekten en de selectie van resistente bijenvolken.

Overlegorgaan Drachtplanten op excursie

Frans Janssen, voorzitter

Op 7 juni jl. is het Overlegorgaan Drachtplanten op bezoek geweest bij dhr. Kuyt in Gasselternijveenschemond, waar in het kader van het Boerenbosproject binnen enkele jaren tweehondervijftig hectare bos wordt aangeplant. Het gaat hier niet om snelgroeiend bos met o.a. populier, wilg en spar, maar om blijvend bos met recreatieve mogelijk-

346

Aanplant robinia's i.s.m. de Stichting Robinia Wageningen.

heden. Voor de bijenhouderij is interessant, dat 10 % met insectenvriendelijke soorten wordt aangeplant zoals robinia, tamme kastanje en esdoorn. Jammer was dat i.p.v. phacelia of het Tübingermengsel dat het in Duitsland zo goed doet, zomergerst als bodembedekker was ingezaaid op de eerste percelen bos. Vanuit het Overlegorgaan is dan ook met nadruk gewezen op die andere mogelijkheden, waarbij een snellere natuurontwikkeling mogelijk is. Bloemen, insecten, vogels, kleine knagers en roofvogels! Interessant was ook het bezoek aan bosbouwer/veehouder en imker dhr. E. Tonckens in Westervelde. Hier was een proefproject voor het telen van inlands hardhout ingeplant met robinia, wilde peer, zoete kers en tamme kastanje. Vooral van de Robinia pseudo-acacia, want zo heten ze voluit, had de heer Tonckens grote verwachting. Natuurlijk niet alleen als imker, maar vooral als bosbouwer! Robiniahout is een van de duurzamste en beste hardhoutsoorten van Europa en heeft een zeer grote weerstand tegen insectenaantasting. Zonder milieubelastende verduurzamingsmiddelen gaat het heel lang mee. Een onbehandeld weidepaaltje wel 25 jaar! Drente heeft een flinke subsidie beschikbaar gesteld voor dit veel belovende voorbeeldproject, dat hopelijk veel navolging zal vinden.

De Bijenkrant

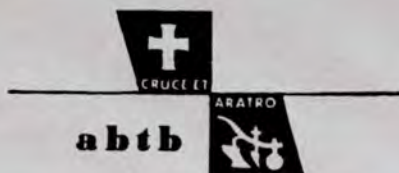
De Bond van Bijenhouders NCB zal in 1996 vijfenzeventig jaar bestaan. En dat feit zal niet onopgemerkt blijven!

In plaats van de fondsen, die voor het vieren van het jubileum beschikbaar zijn, aan te wenden voor activiteiten binnen de Bond, is besloten om nu reeds een breed publiek kennis te laten maken met bijen en de bijenhouderij. Op initiatief van het nieuwe bondsbestuurslid Jo Janssen is een Bijenkrant samengesteld. Op de 16 pagina's van 30 x 40 cm van de krant komen veel aspecten van bijen en bijenhouden aan de orde. Maar ook het nut van de bijen en de werkzaamheden van de imker het jaar rond. Zelfs de geschiedenis van de bijenteelt is niet vergeten. Verder bevat de krant de adressen van de bijenhoudersorganisaties in Nederland, informatie over tuinen met drachtplanten en gegevens over enkele bijenteeltmusea in Nedeland en vlak over de grens.

Ook aan de jeugd is gedacht. Enkele pagina's zijn gevuld met plaatjes van bijen, gereedschappen, kasten en korven, en ook een hele pagina met drachtplanten. Ze kunnen worden uitgeknipt en ingekleurd en worden gebruikt bij het maken van werkstukken. Voor de kleine kinderen is er een kleurplaat, een puzzel en een alleraardigst liedje. Kortom de Bijenkrant is er voor iedereen die in bijen is geïnteresseerd. En is dat niet het geval dan nodigt de krant, zeker dankzij de vele illustraties, zonder meer tot lezen uit.

Tijdens de Studiedag van de Bond, op 11 november, is de Bijenkrant officieel verschenen en kregen alle bij de Bond van Bijenhouders NCB aangesloten verenigingen een exemplaar. Extra nummers van de Bijenkrant zijn tegen kostprijs bij de Bondssecretaris te koop.

In het jubileumjaar kunnen de aangesloten verenigingen de krant gebruiken op tentoonstellingen e.d. en ook op scholen en bij bibliotheken verspreiden. Zo kan de belangstelling voor het houden van bijen bij de jeugd, maar ook bij ouderen, worden gewekt.

Verslag 19de Floriant Oost-Nederland

Eric Blankert, voorzitter

De Tuinbouwvaktentoonstelling voor kweker en liefhebber vond dit jaar plaats op 29 en 30 september en 1 oktober. Aan deze tweejaarlijkse tentoonstelling nam de Bijenvereniging Over-Betuwe te Gendt, afdeling van de ABTB, voor de zevende maal deel met een voorlichtingsstand. Het informatieve gedeelte werd gevuld met foto's, tekst en panelen van de Ambrosiushoeve. De verstrekte bestuivingsinformatie werd met name door de kwekers gewaardeerd. Op draaiende plateaus met in grootte naar boven aflopende zeskanten werden diverse honingsoorten in een spiegelende omgeving van gekleurd en zilverkleurig glas getoond. Boven op deze toren stond schuin een honingpot met ons verenigingsetiket. De bijzondere honingsoorten welke wij van de honingzemerij uit Bostel hadden betrokken, trokken de belangstelling van de ongeveer 21.000 bezoekers. In de categorie Educatieve Stand ontvingen wij de bronzen medaille met een waardering van 7.10 punten. Derhalve willen wij een ieder die bijgedragen heeft aan de opbouw en/of het verstrekken van materiaal hartelijk danken. In het bijzonder willen wij het hoofdbestuur van onze bond, de ABTB, dhr. Hollander noemen die belangeloos weer vrije dagen heeft opgenomen om ons te helpen met de opbouw van de stand.

VBBN Secretariaat gesloten

Het Algemeen Secretariaat van de VBBN zal tussen Kerst en Oud & Nieuw (van 27 t/m 29 december) gesloten zijn.

Op 2 januari is het Secretariaat weer bereikbaar. Heyta van der Reijden en Marga Canters, werkzaam op het Secretariaat, wensen u hele fijne Kerstdagen en een goede jaarwisseling toe.

De winkel is van 27 t/m 29 december geopend van 08.30-17.00 uur.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Niets nieuws onder de zon?

We waren deze week in gesprek met Koert Pieters en Henk Wubbolts over het jubileum en Henk had een klein boekje bij zich, zo ongeveer over de 8e eeuw, waarin voorschriften stonden over het aantal bijenvolken dat per boerenerf geplaatst mocht, maar ook moest worden. Om het grootste effect te verkrijgen maar ook om 'overbeweiding' te voorkomen. Ik denk dan eerst: hadden die mensen daar wel tijd voor? Ze moesten toch steeds oorlogje voeren! De 'hautainie' van de 20e eeuw! Vervolgens denk je, niets nieuws onder de zon. Wij moeten ook oppassen voor overbeweiding, zeker met de verschuiving in drachtweide zoals die zich voordoet. Ik zou willen dat de Burgemeester van Amstelveen in de veroordeling zou opnemen, dat er in elke wijk vijf bijenvolken moeten staan. Nu is het moeilijk het grote plantsoen intensief te bestuiven. We hebben nu twee nadelen: de moderne mens is bang geworden voor dieren en we hebben de democratie. Waar vinden we de Karel de Grotes na de Ridder?

Zo denk ik ook vaak terug aan het moment in 1946 dat mijn vader bijen kocht van de plaatselijke dominee, op passende bijen dus. Hij kreeg er minikastjes bij met drie hele kleine raampjes om koninginnen te kweken. Maar dat werd afgeraden. Koninginnen moest je kweken in 3-ramers, later 6-ramers.

En nu, anno 1995, in Apidea's of EWK's, kleiner dat de domineeskastjes. En wij zijn trots op wat we nu bedenken. Maar het was al bedacht en wij kunnen niet goed onthouden of we zijn 'hautaine' 20-eeuwers.

Niets nieuws onder de zon?

Vergeet het maar. Er hangt allerlei nieuws in de lucht. Of blijven we denken dat we een verlengstuk van Landbouw zijn? Met de subsidies die ophouden? Met een wankelend Landbouwschap? Met een ABTB die geen plaats meer heeft voor bijenhouders? Met een minister die ons op de hoop van de hobbyisten gooit? Met de spanning rond de Ambrosiushoeve?

We gaan een andere tijd tegemoet! Reken daar maar op. Of dat erg is? Helemaal niet.

Ten eerste gaat het niet schoksgewijs. Als bijen in 1995 nodig zijn voor de commerciële bestuiving, dan zijn ze in het jaar 2000 nog steeds nodig.

Ten tweede zet het ons op de tenen om uit te kijken naar nieuwe wegen. En die dienen zich aan. Je krijgt zo'n idee van 'de tijd rijpt'. Diverse signalen duiden op een groeiend bewustzijn buiten onze kring dat het belang van bijen niet ligt in de honingproduktie maar in de handhaving van de natuurlijke omgeving. De Prof. Wilson sprak bij het 150-jarig jubileum van de Nederlandse

Entomologische Vereniging haast over instandhouding van het leven.

In Frederiksoord willen ze ons er graag bij hebben, in Zwolle doet zich hetzelfde voor bij het overleg over het Ecodrome. Natuurlijk, er klinken ook geluiden over de verpletterende druk van teveel bijen. Vroeger regelde Karel de Grote dat. Nu moeten we daarvoor echt eens om de tafel gaan zitten en dat onderzoeken in plaats van elkaar te bekogelen met onbewezen stellingen. Je kunt bijvoorbeeld ook zeggen: wat een enorme voedingsbron vormen onze bijen voor carnivore insecten, vogels en zoogdieren als er elke zes weken 40.000 dode bijen worden aangeleverd. Tien volken geven dan een aardig hoopje voer. Maar voor het zover was hadden die half miljoen bijen massa's planten bestoven die beter kunnen gedijen ten profijt van weer zoveel insecten. En van de mens die er naar kijkt!

Er dient zich een leuke toekomst aan. Maar in die toekomst moeten we als bijenhouders andere partners zoeken. Naast Landbouw. Partners in natuurbeheer. En daarmee hebben we de eerste stappen gezet. De band met de Vlinderstichting wordt steeds sterker en andere zullen volgen. In die contacten word ik me ervan bewust hoe eenzijdig ons netwerk is gericht geweest op Land- en Tuinbouw. Wij moeten nu snel een tweede netwerk in natuurbeheer opbouwen.

Die zon zal zich nog verbazen!

Verslag Honingkeuring 1995 VBBN Groningen

L.J. Hillebrands

Op vrijdag 1 september 1995 werd de door de Kring Groningen van de VBBN uitgeschreven Provinciale Honingkeuring 1995 gehouden. Deze keuring vond voor het vijfde achtereenvolgende jaar plaats. Vier keer eerder werd Stadskanaal aangewezen als keuringsplaats en ook nu weer waren de subverenigingen Stadskanaal en Musselkanaal administratief-gastheer. Binnen de Kring Groningen is de afspraak gemaakt, dat de Provinciale Honingkeuring in Stadskanaal zal worden georganiseerd, tenzij bijvoorbeeld een jubilerende subvereniging te kennen geeft die keuring te willen organiseren.

De Stadskanaalster vereniging verzorgt de keurings-lokatie, de tentoonstelling van de gekeurde honing en de persberichten. Werkzaamheden als mailing naar de secretariaten, uitnodigen keurmeesters, administratie van de keuring zelf, verzorgen van de oorkonden en het bijhouden van de financiën worden uitgevoerd door leden van een samenwerkende zustervereniging. Op die manier krijgt zo'n keuring wat meer het karakter van een Kring-activiteit.

En om dat karakter te intensiveren, hebben wij binnen de Kring Groningen de zogenoemde 'verenigings-wisselbeker' ingesteld. Om deze wisselbeker te kunnen bemachtigen, dienen tenminste drie hoogste scores binnen een vereniging te vallen. Op deze manier proberen wij de betrokkenheid van verenigingsbesturen en hun leden te stimuleren.

Voorts wordt de consument en de belangstellende leek via persberichten in de lokale en regionale pers (kabelkrant,

krant en radio) op de hoogte gebracht van de keuring en het doel en resultaat daarvan.

Daar in Stadskanaal iedere eerste zaterdag van september een honing- en bijenmarkt wordt georganiseerd, is dat een geschikte gelegenheid om van iedere inzending te keuren honing een pot tentoon te stellen op de voorlichtingskraam van de vereniging. Daarom wordt de honingkeuring steeds op de vrijdag voorafgaande aan de markt gehouden. Het resultaat van een en ander is intussen, dat de aan-gevoerde honing op de honingmarkt in de loop der tijd kwalitatief vooruit is gegaan. Ook worden de voors-chriften nu strikt nageleefd en heeft ook de consument meer waardering gekregen voor dit zichtbaar mooie produkt; dat mag blijken uit de omzetcijfers. De honing in potten van 450 gr wordt op de markt verkocht voor f6,- (f5,- voor de leverende imker en f1,- voor de verenigings-kas).

Daar er vorig jaar een cursus honingkeurmeester, via de Kring Groningen, in Stadskanaal werd gegeven, kon tamelijk eenvoudig op de inzet van een zevental keur-meesters worden gerekend. Zij kregen een totaal van 118 potten, verdeeld over de klassen vloeibaar, kristallise-rende, gekristalliseerd, brokhoning, raathoning en heide-melange te keuren. Verder werden ter keuring aangebo-den: een wasbodem, gevlochten sierkorfje van stro, bor-duurwerk-bijenkorf, honinggebak, te weten pannekoeken en nieuwjaarsrolletjes en een flesje propolistinctuur. In totaal deden imkers van zeven Groninger verenigingen mee, terwijl vijf van die verenigingen meedongen naar de verenigingswisselbeker.

De uitslag:

De individuele wisselbeker ging naar H.H.M. Rijff uit Ter Apel: 100-98-98 punten

Tweede werd de winnaar van drie voorgaande jaren,

L.A. Veenstra uit Gieterveen: 99-97-97 punten

Derde was dit jaar A.W. Meinema: 98-97-97 punten.

De verenigingsbeker ging, evenals vorig jaar, naar de subvereniging Ter Apel: 100-99-99 punten

Tweede werd gastheer Stadskanaal: 100-99-98 punten.

En derde de administratief-ondersteunende vereniging Musselkanaal: 99-98-98 punten.

Door de jury werden voorts vijftien oorkonden toegekend. Al met al was het gehalte van de inzendingen van een hoog niveau. Wij hopen het volgend jaar, op vrijdag 6 september 1996, wederom een geslaagde Provinciale Honingkeuring van de Kring Groningen tegemoet te zien.

Nadere info: L.J. Hillebrands, 0599613388.

IN MEMORIAM

Zaterdag 7 oktober overleed na een ernstige ziekte op de leeftijd van 85 jaar

JAN VERMANDE

De Imkersvereniging Leiden e.o. verliest met zijn heengaan een van haar oudste leden, die voor zijn vele verdiensten voor de eigen subvereniging maar ook voor de landelijke Imkersvereniging werd benoemd tot ere lid van de Leidse vereniging.

Jan Vermande heeft vooral bekendheid gekregen door zijn inzet voor het onderwijs in de bijenteelt, in het bijzonder door zijn leraarschap bij de cursussen bijenteelt voor gevorderden. Hij schreef hiervoor een in het hele land gehanteerde handleiding. Vele cursisten in Leiden en in subverenigingen in Noord-Holland zullen zich nog de inspirerende en enthousiaste leraar Jan Vermande herinneren. Hij had een onnavolgbare manier van lesgeven en ging stevast met zijn leerlingen na afloop van de cursus een weekend naar Schiermonnikoog. De deelnemers wachtte daar een dag- en nachtvullend programma. Tijdens fiets- en wandeltochten werden pauzes ingelast en volgden korte lessen over flora en fauna. Centraal stond het bezoek aan het station op het eiland, waar de door Jan geadoreerde Carmicabijen worden geteeld. De welhaast onuitputtelijke energie die hij uitstraalde kwam ook tot uiting in de vele en verre reizen die hij maakte, zowel met zijn vriendin Hannah uit Praag als met de Nederlandse Dendrologische Vereniging: Japan, Zuid-Afrika, Australië, etc. Tot voor enkele jaren maakte Jan met Hannah nog kampeertochten door Griekenland en Scandinavië. En bij thuiskomst zocht hij zijn beste imkervrienden op om over zijn belevenissen te vertellen. En daarbij waren altijd weer verhalen over ontmoetingen met imkers in den vreemde. Bij de uitwisseling met Poolse imkers behoorde Jan Vermande elke keer tot de deelnemers en trad hij bij het bezoek van de Polen aan Leiden op als royale gastheer.

Met dankbaarheid zien wij terug op het vele werk dat Jan Vermande heeft gedaan voor de bevordering van de bijenteelt. Maar ook gedenken wij hem als vriend en aimabel mens.

Namens Bestuur, leden en donateurs van de
VBBN subvereniging Leiden e.o.
P.F. Reddingius

Op 18 augustus 1995 overleed, bijna 83 jaar oud

KEES VAN DEN BRAND

Naast het imkeren, een hobby die hij jarenlang met liefde beoefende, was Kees bestuurlijk bezig in onze vereniging. Vooral het financiële deel had zijn grote belangstelling. Hoewel hij de laatste jaren niet meer in staat was om te houden, stelde hij zijn tuin beschikbaar aan een collega-imker, waardoor hij toch betrokken kon blijven bij het bijengebeuren door het jaar heen.

Als een gewaardeerd imker en actief bestuurslid zal Kees in onze herinnering blijven.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging 'De Korenbloem',
Renkum/Oosterbeek e.o.

Op 25 oktober 1995 overleed op 69-jarige leeftijd ons zeer gewaardeerd bestuurslid en imkervriend

HENDRIK DILLING

Zijn goede en rustige inbreng zullen wij node missen.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen de kracht toe om dit verlies te verwerken.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Assen

Met grote verslagenheid hebben wij kennis genomen van het overlijden van

PIET VAN DEN HEUVEL

Een dag na de vergadering, die hij altijd trouw bezocht, is hij op 25 oktober 1995 onverwachts overleden. Piet blijft in onze herinnering als een zeer bekwame imker waarop wij altijd een beroep konden doen. Hij stond klaar voor ieder met raad en daad.

Wij zullen hem heel erg missen.

Wij wensen zijn vrouw en kinderen veel sterkte toe met dit verlies.

Bestuur en leden
NCB bijenhoudersvereniging Veghel